

Sahiblik arzusunun vitrindəki ifadəsi

Furqanın şeirləri haqqında bir neçə cümlə

Bugünkü şeir artıq sadəcə duyğuların yox, həm də daxili kaosun, sosial yorğunluğun və fərdi çaşqınlığın kodlaşdırılmış formasıdır. Söz artıq nə gözəllik üçündür, nə də təsəlli - o, bir növ müqavimət alətinə çevrilib. Şair özünü və zamanını hər misrada deşifrə edir, oxucu isə artıq passiv dinləyici yox, iştrakçıya çevrilir. Məhz bu prizmadan baxsaq, indi təhlil edəcəyimiz şeirlər də öz iç səs ilə bizə müəyyən həqiqətləri pıçıldayır.

*əvvəllər ağac idim mən,
sonra salfet kağızı oldum,
indi zibilqabına atılıram...*

*halbuki, hansısa
kitab rəfinə də qoyula bilərdim...*

Bu şeir, zahirən bir ağacın taleyini danışır - əvvəl canlı, sonra salfet, sonda zibil - amma, əslində, burada ağac yox, düşüncə danışır. Bəli, düşüncə. İnsanın içində doğulan və hələ ifadə olunmamış, amma ifadə olunsa da düzgün yerini tapa bilməyən bir fikirdir bu. Bu "ağac" - yazılmamış bir fikirdir. Vəraqə çevriləndə artıq yazı ola bilərdi, amma "salfet" oldu - yəni tələsik, öləri, fayda üçün istifadə olunan, məqsədsiz bir qeydə çevrildi. Sonda isə o fikir - həyata düşə bilməmiş ideya - zibil qabına atıldı. Burada itirilən bir ağac yox, doğula bilməmiş bir ideyadır.

Ən ağırlısı odur ki, bu şeir həm də "nə ola bilərdim?" sualının poetik versiyasıdır. O sual ki, ən çox cavabı olmayan sualdır. Kağızın öz dili ilə danışması - əslində yaddaşın danışmasıdır. Çünki kağız yaddaş saxlamaq üçündür, amma bu yaddaş silinib. Burda həm yaddaş itkisi, həm də potensialın boş getməsi var. Müəllif şeirdə bir ağacın təhkiyəsini qurduğunu düşünür, amma, əslində, bir insanın içindəki yazılmamış avtobiografiyasını yazıb.

Kitab rəfi ilə zibilqabı arasında fərq - insanın taleyinin, dəyərini, yaddaşının harda və necə yerləşəcəyinin sərhədidir. Və o sərhədi bəzən özü seçmir. O sərhədi bəzən zaman seçir, ya da başqaları. Bəlkə də bu, sadəcə bir kağızın deyil, bir ömrün öz seçilməmiş xətiyəsidir.

Və bir də: bu şeir kağızın dili ilə yazılıb, amma - o ağac heç vaxt danışmayıb. Danışan, "indi"dir. Yəni bu - ölüm anındakı şikayətdir. Diriykən susan ağac, indi - yandırılmağa aparılan zaman - danışır. Bu, təkcə fəlsəfi deyil, dramatik etirafdır. Və ən gözəli: müəllif bu qədər dərinə enəndə belə, onu üç nöqtə ilə bitirib. Çünki bu ağacın son sözü hələ deyilməyib. Amma müəllif onu susdurub. Bu da şeirin ən şair yeri.

Başqa misraların üzərindən analiz edək:

*cənablar!
nə olar,*

*VƏTƏN sözünü
bu qədər israf etməyin!*

*axı mən
V hərflərindən
quşatan düzəltmək istəyirəm...*

və yaxud "həbs" adlı şeirə baxaq:

*kimisə
krassvord yazan görəndə
dörd divar arasında
salınmış hərflərə
yazığı gəlir
köhnə məbusun...*

Yuxarıda gördüyümüz şeir hərfi ilə ideologiyanın, sözü ilə sistemin, oyuncağı

ilə travmanın üst-üstə düşdüyü nadir poetik labirintdir. "Cənablar! nə olar" - bu, nə sadə müraciətdir, nə də pafoslu ittiham. Bu nida bir yerdə həm yuxarıdakıları səsləyir, həm də aşağıda - yəni içimizdəki "kiçik cənab"lara xitab edir. Bu şeirin səsi yalnız yuxarıya deyil, aşağıya da yönəlib - çünki israf edilən təkcə VƏTƏN sözü deyil, onu daşıyan insanın içindəki ehtiyacdır.

"Vətən" burada məfkurə yox, materialdır - yəni artıq mənasından çıxarılıb, forma halına salınıb. "V hərfindən quşatan düzəltmək" istəyən bir insan, əslində, sözləri silaha çevirmir, silahı sözə çevirir. Bu incə tərsinmədir. Şair deyir: əgər siz vətəni pafosla əritmisinizsə, mən də onun hərfini konkret oyuncağa çevirməklə uşaqlığı - xilas edəcəyəm. Vətən deyilən söz artıq sığınacaq yox, təhdid daşıyıcısıdır. V hərfini quşatana çevirmək həm də bu təhdidi yönəltmək aktıdır: hədəf - pafosdur, populizmdir, dillərdə ezilmiş həqiqətdir.

Gəlin indi "krassvord" obrazına baxaq: bu, sadəcə bir intellektual oyun deyil, ideologiyanın xətkəşlə ölçdüyü sözlər sistemidir. Krassvordda hər şey çarpazdır - yəni kəşşir, pozulur, bir-birini tamamlayır, bir-birini şərtləndirir. Və bu çarpazlıqda hərflər - yəni fikirlər - azaddırlar, amma yerini dəyişə bilməzlər. Köhnə məbusun onlara yazığı gəlməsi, şairin keçmişinin dilə baxaraq gələcəyi görməsi deməkdir: o, bilir ki, indi zəncirlənən insanlar yox, fikirlərdir. "Dörd divar arasında salınmış hərflər" misrası, əslində, şeirin leytmotividir - "yazığı gəlmək" həmin motivin duyğusal pik nöqtəsidir.

Bu məqamda müəllifin özü belə düşünə bilər: bəlkə də bu şeirdə həqiqi məbus insan deyil, dilin özüdür. Bəlkə də bu misralar yazılmayıb - dırnaqlara alınmışdır. Və biz onları oxuyuruq, sanki dırnaq içində danışan bir cəmiyyətin qeydlərini təhlil edirmiş kimi.

Əslində bu şeir bütünlüklə cəmiyyətin semantik portretidir: sözlərin mənasızlaşdığı, hərflərin oyuncağa çevrildiyi, dilin özünə qarşı çevrildiyi bir portret. O qədər realdır ki, artıq metafora da deyil - radioloji təsvirdir: şair bu şeirdə cəmiyyətin kəlləgicgah tomoqrafiyasını çıxarır. Və nəticə: dil şişib, fikir sıxılıb, vicdan orqanı kiçilib. Və yaxud başqa bir misralar üzrərindən nümunələr gətirək:

*qızılgülləri kəsib
stəkana qoyan qadın
- sağ olsun -
qurumasınlar deyə
su tökməyi də unutmadı...*

Göründüyü kimi bu şeir, əslində, qadını yox, qadının "intuisiyanı" poetik obyektdə çevirir. Qadın orda bir aktyordur, amma şeir onun yox, onun içindəki qorxu və günah duyğusunun üzərinə qurulub. Qızılgülləri kəsməsi - gözəlliyi əldə saxlamaq istəyidir, amma bu istəyin alt qatında "ona sahib olmaq üçün onu məhv etmək" refleksi var. Stəkana qoymaq - sahiblik arzusunun vitrindəki ifadəsidir. Su tökmək isə vicdanın gecikmiş müdaxiləsidir. Yəni, şeir bir qadının nə qədər zərif, nə qədər diqqətli olduğunu yox, insanın nə qədər gec anlayıb "qurtarmağa" çalışdığını göstərir. Bəlkə də qadın bu gülləri heç kəsmək istəməirdi - amma estetik ehtirası onu məcbur etdi. Və sonra vicdan danışdı: "Su tök". Güllərin qurumaması - artıq gecikmiş bir təmizlik aktıdır. Burda "sağ olsun" demək - ironik təşəkkür deyil, dolayısı ilə vicdan yuyulmasıdır. Şairin burda fərqi varmadan yaratdığı şey, əslində, zamanla, seçimlə və məsuliyyətlə bağlı etik dramdır. Bu bir münasibət miniatürüdür: əvvəl-

cə kəsirik, sonra qoruyuruq, sonra qoruduğumuza sağ ol deyirik - özümüzü bağışlaya qəddə. Və bəlkə də, stəkan - şairin içidir. Gül - bir keçmiş. Su isə - indi. Gül orda yaşayır, amma kökü yoxdur. Deməli, bu həyat deyil, xatirənin estetikasıdır. Şeir dediyimiz şey - bəzən baxanın içində baş verən faciəymiş, yazanın yox.

*məşələyə acıyıram:
hər ağac odun ola bilər -
yəni satıb pula çevirmək üçün...
hər ağac kağız ola bilər -
yəni yazıb pula çevirmək üçün...
hər ağac tabut ola bilər -
yəni ölüb pula çevirmək üçün...*

Yuxarıda təbiətin canlı portreti kimi görünən şeir açıq mesajlı və ideyası aydın olan bir mətnidir: ağacın taleyi nə olursa olsun, insanın əlində sonda pula çevrilir. Bu düşüncə, əlbəttə, düşündürücüdür, bir növ sosial vicdana səslənir. Amma poetik baxımdan çox sadələşdirilmişdir. Hər misranın əvvəlində "hər ağac..." deyilməsi ritm yaradır, bəli, amma bu ritm bir müddət sonra təkrara düşdüyü üçün gözənilməzlik hissini öldürür. "Yeni" ilə başlayan izahlar isə şeirin poetikliyini zəiflədir, çünki oxucuya nə düşünməli olduğu dikte edilir. Bu, həm də yazının çox "hazır mesaj" effekti yaratmasına səbəb olur. Əgər bu nəticələr oxucuya dolaylı yolla ötürülseydi, şeir həm daha incə, həm də daha dərin görünərdi. Kağız obrazı isə bir az ziddiyyətli - əgər kağız istismarın simvoludursa, onda bu şeirin özü də o prosesə daxildir. Bu ironiyanın fərqi olmaq şeiri daha güclü edə bilərdi. Şeirdə hiss olunur ki, müəllifin içində bir narahatlıq var, o təbiətin taleyindən sarsılıb, amma bu sarsıntı daha çox "nitqə" çevrilib, "şeirə" yox. Əgər bir az metaforik duman qatılsaydı, ağaclar həm yanardı, həm danışardı. Yəni, mövzu güclüdür, duyğu səmimidir, amma ifadə forması daha incə və təbəqəli ola bilərdi.

Və son olaraq daha bir şeir:

*bir gecə
yuxuda
bir taksi tutub
düz ömür yolunun başına-
uşaqlıq yaşına sürdürəsən...
neçəyə aparar görəsən?!*

Bir misradan ibarət olan bu şeirdə çoxumuzun içində gizlincə daşıdığı bir arzu var - hər şeyi unudub əvvələ qayıtmaq istəyi. Sadə bir təsvir seçilib: taksi, yuxu, yol... Və bu sadəlik içində doğmaliq da var, bir az kövrəklik də. Elə bil, müəllif möhtəşəm sözlər axtarmayıb - ürayindən keçəni olduğu kimi deyib. Bu da səmimiyyət qatır. Amma elə bu səmimiyyət bəzən poetik qatılıqdan, dərinlikdən nəse alıb aparır. "Taksi tutub uşaqlığa getmək" ideyası - dürüst olaq - orijinal deyil, çox eşitməli. Hətta bir az pop-şeir ab-havası verir.

"Neçəyə aparar görəsən?!" sualı isə oxucunu düşündürməkdən çox, nostalji bir təbəssüm doğurur. Bu, yaxşıdır - amma bəlkə də daha sərt, daha narahatıdır bir sual daha çox dəyər qatardı misraya.

Yəni, şeir bizə ürəkdən baxır, amma gözəldiyimiz dərinliklə yox. Hissə güvənib yazılıb, texnikaya yox. Bəzən bu, şeiri sevdindir. Bəzən də oxucu daha çox istədiyi üçün bir addım geri çəkilir. Belə baxanda, bu misra nə böyük şəəvərdir, nə də boş çıxmış cəhd. İcədən gələn, amma bir az da içində ilişib qalan bir sətirdir.

Uğurlar!